

Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

Η ποιητική σύνθεση “Ο Κρητικός”, που είναι το πρώτο από τα σημαντικά έργα της ποιητικής ωριμότητας του Σολωμού και θεωρείται σταθμός στην ποιητική πορεία του, γράφτηκε τη διετία 1833 – 1834, ύστερα από τη δολοφονία του Καποδίστρια (1831) και την εποχή που ήρθε στην Ελλάδα ο Όθωνας (1833). Ο ποιητής αντλεί την έμπνευσή του από πραγματικά γεγονότα: τον αγώνα των Κρητικών για την ελευθερία (1821 – 1824) και το κατοπινό δράμα των προσφύγων. Μετά την καταστροφή πολλών επαρχιών της δυτικής Κρήτης από τους Τουρκοαιγυπτίους, πολλοί Κρητικοί εγκατέλειψαν την πατρίδα τους φεύγοντας με πλοιάρια για τα Κύθηρα, τα Αντικύθηρα, τη δυτική Πελοπόννησο και τα Επτάνησα. Αρκετοί από αυτούς βρήκαν το θάνατο είτε από τους Τούρκους που χτύπησαν τα πλοιάριά τους, είτε από τις ασθένειες και τις κακουχίες, όταν έφτασαν στον προορισμό τους. Ένας από αυτούς είναι και ο επινοημένος ναυαγός του ποιήματος.

Υπενθυμίζουμε ότι ο Σολωμός έχει ευαισθησία ως προς τους αγώνες των Κρητών λόγω καταγωγής: όταν το 1669 οι Τούρκοι ολοκλήρωσαν την κατάκτηση της Κρήτης, πολλοί Κρητικοί κατέφυγαν στα Επτάνησα, ανάμεσά τους και οι πρόγονοι του ποιητή, Νικόλαος και Πέτρος Σολωμός.

Το ποίημα είναι:

1. Αφηγηματικό, επειδή ο αφηγητής, που στην περίπτωση μας είναι ο κεντρικός ήρωας, αφηγείται κάποια ιστορία, κάποια γεγονότα που έγιναν σε ένα χρονικό διάστημα.
2. Δυοικό, γιατί ο ποιητής μέσω του αφηγητή εξωτερικεύει τον εσωτερικό του κόσμο, με τη χρήση μάλιστα πλούσιων και εντυπωσιακών εκφραστικών μέσων και επειδή υπάρχει έντονη συμμετοχή της φύσης στη διαμόρφωση των συναισθημάτων του Κρητικού.
3. Δραματικό, επειδή όλο το έργο είναι ένας δραματικός μονόλογος, μέσα στον οποίο μάλιστα ενσωματώνεται και διάλογος (με τις ψυχές των αναστημένων νεκρών και με τη Φεγγαροντυμένη).

Το ποίημα είναι γραμμένο από το Σολωμό σε 25 πυκνογραμμένες σελίδες ενός τετραδίου πολύ μεγάλου σχήματος.

Τον τίτλο, που δεν υπάρχει στο χειρόγραφο, τον έδωσε ο πρώτος εκδότης του Σολωμικού έργου, ο Πολυλάς, ενώ οι πέντε ενότητες του ποιήματος είναι αριθμημένες από τον ποιητή με τους αριθμούς 18 – 22. Γι’ αυτό το λόγο ο Πολυλάς θεωρεί ότι το κείμενο που σώζεται στα χειρόγραφα του ποιητή δεν είναι ολοκληρωμένο ποίημα, αλλά απόσπασμα, ένα τμήμα του όλου έργου, το οποίο δεν ολοκληρώθηκε. Ωστόσο ο Λίνος Πολίτης (κριτικός της νεοελληνικής λογοτεχνίας) υποστηρίζει ότι το ποίημα είναι ολοκληρωμένο, καθώς οι στίχοι του πρώτου αποσπάσματος είναι τυπικοί στίχοι αρχής, ο τελευταίος δίνει το τέλος και όλο το ποίημα κατέχεται από ένα κεντρικό θέμα που παρουσιάζει απόλυτη συνοχή. Ακόμα υποστηρίχτηκε η άποψη ότι είναι φαινομενικό απόσπασμα. Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα ολοκληρωμένο αυτοτελές επεισόδιο ενός μεγάλου επικού ποιήματος, το οποίο όμως δεν ολοκληρώθηκε.

Υπάρχουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά της Επτανησιακής σχολής που απαντούν και στον Κρητικό:

- ❖ Η πατριδα παίζει σπουδαίο ρόλο για τον Κρητικό, ο οποίος αγωνίστηκε με γενναιότητα στην Κρήτη. Μάλιστα ο ήρωας την οραματίζεται και κλαίγοντας της απευθύνει το λόγο. Διαπιστώνουμε αναφορές:
 - Στις λαβωματιές του ως πολεμιστή
 - Στους πεσόντες συμπολεμιστές του
 - Στην αιχμαλωσία των αδελφών του από τους Τούρκους
 - Στο ατίμασμα και στο φόνο της αδελφής του
 - Στον άγριο φόνο των γερόντων γονέων του
 - Στην προσφυγιά του ίδιου
 - Σε μάχες με τους Αγαρηνούς
 - Στην ελπίδα της ελευθερίας και στη “θεϊκιά κι όλη αίματα Πατρίδα”

- ❖ Η θρησκεία έχει έντονη παρουσία, ιδιαίτερα στο απόσπασμα 2. Γίνεται φανερή η πίστη του ποιητή στη χριστιανική διδασκαλία και φαίνεται η βαθιά θεολογική του κατάρτιση. Βλέπουμε τις εξής αναφορές:
 - Στη σάλπιγγα της Δευτέρας Παρουσίας
 - Στην κοιλάδα Ιωσαφάτ
 - Στην αθανασία της ψυχής και στη μεταθανάτια ζωή
 - Στην ανάσταση των νεκρών
 - Στην ενσάρκωση των ψυχών τους
 - Στην τελική κρίση των ανθρώπων
 - Στον Παράδεισο

- ❖ Ο έρωτας και η γυναίκα αποτελούν επίσης βασικό άξονα. Όλος ο αγώνας του ναυαγού στη φουρτουνιασμένη θάλασσα γίνεται για τη σωτηρία της αγαπημένης του, την οποία αγαπά αιώνια και την ψάχνει ακόμα και στη Δευτέρα Παρουσία. Ο ρόλος της φεγγαροντυμένης και η παρουσία της αγαπημένης του αφηγητή είναι έντονος καθώς και άλλες γυναικείες παρουσίες όπως η μητέρα, η θεά, κτλ.

- ❖ Η φύση κυριαρχεί. Αναφέρονται στοιχεία:
 - Από τον ουρανό (αστροπελέκια, βροντές, αστραπές, άστρα, αυγή, κτλ)
 - Από τη θάλασσα (πέλαγα, κύματα, θαλασσοταραχή, γιαλός, κτλ)
 - Από τη γη (ακρογιάλι, δάση, βρύση, δέντρα, λουλούδι, βράχοι, κτλ)

Επισημαίνεται εξάλλου η χρήση της δημοτικής γλώσσας τόσο από το Σολωμό όσο και γενικότερα από τους ποιητές της Επτανησιακής σχολής.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 1 [18]

Οι δυο τυπογραφικές αράδες πριν από το ποιητικό κείμενο, ο αριθμός [18] με τον οποίο αριθμείται το πρώτο απόσπασμα, καθώς και η κάπως αιφνιδιαστική αρχή με το ρήμα “Εκοίταα” δείχνουν ότι ο ποιητής μάλλον είχε την πρόθεση να αφηγηθεί όσα είχαν διαδραματιστεί προηγουμένως.

Με την πρώτη κιόλας λέξη αντιλαμβανόμαστε ότι κάποιος αφηγείται μια ιστορία από το παρελθόν (δραματικός μονόλογος) στην οποία συμμετέχει κι ο ίδιος λόγω του α’ προσώπου που χρησιμοποιεί. Έχουμε λοιπόν δραματοποιημένο (ομοδιηγητικό) αφηγητή.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ
Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

Η αφήγηση, όπως θα φανεί στη συνέχεια, αρχίζει “in medias res”, δηλαδή όχι από την αρχή της ιστορίας αλλά από τα μισά της.

δ “Εκοίταα”: η μακρά ακουστική διάρκεια της κατάληξης με τα δυο -α- εκφράζει τη μεγάλη απόσταση που χωρίζει τον αφηγητή από τη στεριά.

δ Το σκηνικό: η απέραντη θάλασσα κι ο ουρανός, ενώ επικρατεί ένα επικίνδυνο φυσικό φαινόμενο, μια σφοδρή θαλασσοταραχή με φοβερά αστραπόβροντα.

δ “Τρία αστροπελέκια”: ο ποιητής χρησιμοποιεί τον αριθμό τρία επηρεασμένος από τη λαϊκή παράδοση και τα δημοτικά τραγούδια, όπου ο αριθμός αυτός είναι συμβολικός, μαγικός.

δ Ο πληθυντικός αριθμός που χρησιμοποιείται για μερικά στοιχεία της φύσης, το πλήθος των κεραυνών και η σφοδρότητα της καταιγίδας υποδηλώνουν το φοβερό δέος που προξενεί η αναστάτωση της φύσης στον αναγνώστη (οπτικοακουστική εικόνα).

Τα πρόσωπα του αποσπάσματος είναι δυο: ο αφηγητής, δρών πρόσωπο, που διαλέγεται με το αστροπελέκι στην προσπάθειά του να προσδιορίσει την απόσταση που τον χωρίζει από τη στεριά, μένει σ’ όλο το έργο ανώνυμος και μαθαίνουμε μόνο ότι η Κρήτη είναι ο τόπος καταγωγής του και η κορασιά, η αγαπημένη του αφηγητή που κι αυτή θα μείνει ανώνυμη (σε κάποια παραλλαγή του στίχου αναφέρεται γι’ αυτήν το όνομα Ελένη).

Οι στίχοι του αποσπάσματος, όπως και όλου του ποιήματος, είναι ιαμβικοί δεκαπεντασύλλαβοι (μετάφραση Ιλιάδας – Οδύσσειας) με ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία, όπως ακριβώς οι στίχοι του Ερωτόκριτου.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 2 [19]

Η αφήγηση για το ναυαγό και την αγαπημένη του διακόπτεται στο δεύτερο απόσπασμα και θα συνεχιστεί στο τρίτο. Με αυτή του την παρέκβαση ο αφηγητής θέλει να μας διαβεβαιώσει πως όσα θαυμαστά κι απίστευτα θα πει στη συνέχεια δεν είναι κημήματα της φαντασίας του, αλλά η απόλυτη αλήθεια.

Τώρα ο Κρητικός γίνεται ο αφηγητής των γεγονότων και απευθύνεται σ’ ένα υποθετικό ακροατήριο κι ύστερα στη Σάλπιγγα της Δευτέρας Παρουσίας, ενώ αλλάζει και το σκηνικό της αφήγησης, η οποία από το φουρτουνιασμένο πέλαγος μεταφέρεται στον υπερβατικό χώρο του Παραδείσου.

Ο αφηγητής, για να γίνει πιστευτός για όσα θα πει, κάνει όρκο, και μάλιστα τριπλό, σε όσα για τον ίδιο είναι ιερά και πολύτιμα. Ορκίζεται πρώτα στις λαβωματιές που δέχτηκε πολεμώντας, αντιμετωπίζοντας τον εχθρό στήθος με στήθος. Ορκίζεται στους νεκρούς συμπολεμιστές του που αγωνίζονταν για την ελευθερία της Κρήτης, μια ιερή αξία για τον αφηγητή. Έτσι αποδίδει τιμή στους συντρόφους του, αλλά εξαίρει και τη συντροφικότητα ως αξία. Επιπλέον η αναφορά αυτή αποτελεί μια αναδρομή στο παρελθόν, η οποία μας μεταφέρει για λίγο στην αρχή της ιστορίας. Ορκίζεται στην ψυχή της νεκρής αγαπημένης του, που προσπάθησε να τη σώσει από τα κύματα αλλά δεν τα κατάφερε. Υπογραμμίζει έτσι το μέγεθος της αγάπης του, αλλά και το ψυχικό κόστος που είχε γι’ αυτόν ο θάνατος της. Με την υπαινικτική αναφορά αυτού του θανάτου η αφήγηση μεταφέρεται στο μέλλον (πρόληψη ή πρόδρομη αφήγηση) και παράλληλα προϋδεάζεται ο αναγνώστης για το θάνατο της κόρης (προοικονομία).

Μόλις αναφέρει ο αφηγητής στον όρκο του τη νεκρή αγαπημένη του, με συνειρμό μεταβαίνει στον Παράδεισο, όπου βρίσκεται αυτή, και σ’ ένα απώτατο σημείο του

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ
Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

μελλοντικού χρόνου, τη Δευτέρα Παρουσία. Η μετάβαση αυτή γίνεται με το σχήμα της αποστροφής, με το οποίο ο αφηγητής αφήνει τους υποθετικούς ακροατές και στρέφεται στη σάλπιγγα της Δευτέρας Παρουσίας, την οποία προσωποποιεί. Της δίνει λοιπόν εντολή να ηχήσει για τη Δευτέρα Παρουσία, ενώ ο ίδιος ανοίγει το σάβανο της νεκρής αγαπημένης του, ώστε αυτή να αναστηθεί και να μπορέσει να τη βρει. Μεταβαίνοντας στον Παράδεισο μας μεταφέρει τη συνομιλία που έχει με τις αναστημένες ψυχές των νεκρών, καθώς αναζητά την αγαπημένη του. Κατά τη συνομιλία του με τις ψυχές χρησιμοποιεί δραματικό ενεστώτα:

- ∂ Τους ρωτά αν είδαν την ψυχή της αγαπημένης του
- ∂ Τους εύχεται “να δουν καλό” (ευνοϊκή κρίση από το Θεό)
- ∂ Αναφέρεται σε δυο βιβλικά χωρία για να δείξει ότι έφτασε η ώρα της Κρίσης
- ∂ Διαβεβαιώνει ότι η αγάπη του για τη νεκρή κόρη δεν έχει σβήσει
- ∂ Εκφράζει τη βεβαιότητα ότι λόγω της τόσο μεγάλης αγάπης του γι’ αυτόν θα κριθεί μαζί της στην Έσχατη Κρίση.

Οι ψυχές των νεκρών δίνουν σε απάντηση τις ακόλουθες πληροφορίες για την κόρη:

- ∂ Την είδαν το πρωί κάπου ψηλά, στην πόρτα του Παραδείσου, απ’ όπου μόλις είχε βγει αλλά και πριν λίγο.
- ∂ Στην εμφάνισή της είναι φανερή η αγνότητα.
- ∂ Ήταν χαρούμενη (έψαλλε αναστάσιμους ύμνους “χαροποιά”), έδειχνε ανυπομονησία για την ενσάρκωσή της, έδειχνε ανυπόμονη και έψαχνε να βρει κάποιον. [Η αναζήτηση του αγαπημένου έξω από την Πύλη δίνεται με παραστατικότητα που εκφράζουν οι τρεις δραματικοί ενεστώτες: “σαλεύει”, “κοιτάζει”, “γυρεύει”.]
- ∂ Το περιβάλλον αντιδρούσε ανάλογα:
 - Ο ουρανός άκουγε το τραγούδι της “σασισμένος”
 - Η φωτιά του άλλου κόσμου καθυστερούσε το κάψιμο του κόσμου

Στην αναφορά της μετάβασης στον κόσμο των νεκρών βλέπουμε ότι ο κόσμος αυτός είναι σαν τον επίγειο: οι νεκροί μιλάνε, βλέπουν, ακούν, κινούνται, εκφράζουν επιθυμίες, κατέχονται από συναισθήματα. Προϊδεαζόμαστε για μια μεταθανάτια ερωτική συνάντηση του Κρητικού και της κόρης, όμως τελικά δεν πραγματοποιείται.

Σ’ αυτό το τμήμα του ποιήματος η αγαπημένη έχει κυρίαρχο ρόλο, αλλά μέσω της περιγραφής άλλων η ίδια εξακολουθεί να είναι βουβό πρόσωπο και παραμένει ανώνυμη.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 3[20]

Ο αφηγητής επανέρχεται στο σημείο της κύριας αφήγησης στο οποίο είχε σταματήσει. Συνεχίζεται ακόμη ο αντίλαλος της βροχής κι η φουρτουνιασμένη θάλασσα ταραζόταν τόσο που έμοιαζε με νερό που κοχλάζει. Ξαφνικά όμως, το σκηνικό αλλάζει ολότελα και παρουσιάζεται η τέλεια αντίθεση στο πριν και το μετά.

Αυτή η μετατροπή της σφοδρής καταιγίδας σε απέραντη γαλήνη υποβάλλεται:

- ∂ Με την επανάληψη της έννοιας ησυχία στον ίδιο στίχο (στ. 3)
- ∂ Με τη μεταφορά “πάστρα” (στ. 3)
- ∂ Με την παρομοίωση της θάλασσας με ευδιαστό περιβόλι (στ. 4)
- ∂ Με την προσωποποίηση της φύσης (στ. 6)

- δ Με την εικόνα της γαλήνιας επιφάνειας της θάλασσας, στην οποία καθρεφτίζονται τα άστρα (στ. 4)
- δ Με την αρνητική παρομοίωση και εικόνα του στ. 8
- δ Με την εικόνα του φεγγαριού που καθρεφτίζεται τρεμοπαίζοντας στα νερά της θάλασσας (στ.10)

Αυτή την απότομη αλλαγή ο αφηγητής την αποδίδει σε “κάτι κρυφό μυστήριο” που ανάγκασε τη φύση να εγκαταλείψει την αγριότητα και το θυμό και να στολιστεί με την ομορφιά της ηρεμίας. Πρόκειται για το λογοτεχνικό μοτίβο της σιγής του κόσμου πριν από την “επιφάνεια” μιας θεϊκής μορφής. Έτσι προετοιμαζόμαστε για την εμφάνιση της φεγγαροντυμένης.

Στο στ.10 η κόρη παρουσιάζεται να σφίγγει το ναυαγό. Εκείνος αποδίδει το σφίξιμο σε χαρά για το γαλήνεμα της θάλασσας, ωστόσο μάλλον πρόκειται για τη στιγμή που πεθαίνει η κόρη, χωρίς ο Κρητικός να το αντιληφθεί, ενώ παράλληλα εμφανίζεται μια άλλη γυναικεία μορφή: η φεγγαροντυμένη. Η μετάβαση από την αγαπημένη του στην οπτασία γίνεται με μέσο το φεγγάρι (λέξη-κλειδί), από το οποίο αναδύεται σαν μια άλλη Αφροδίτη. Το κατασκευασμένο και ουσιαστικοποιημένο αυτό επίθετο/μετοχή με το οποίο ονομάζεται η μυστηριώδης αυτή γυναικεία μορφή εμπεριέχει μια πρωτότυπη μεταφορά. Ο φραστικός τρόπος με τον οποίο δίνεται η εμφάνιση της γυναικείας μορφής αιφνιδιάζει τον αναγνώστη, γιατί μ’ αυτή τη διατύπωση θεωρείται γνωστή η ύπαρξη παρόμοιων θεϊκών μορφών. Ο αφηγητής δίνει την πρώτη εντύπωση από τη μορφή αυτή με ένα γενικό χαρακτηριστικό γνώρισμα (θεϊκιά θωριά: μεταφορά) και δυο ειδικά (ολόμαυρα μάτια και χρυσά μαλλιά: αντίθεση και χρυσά μαλλιά: μεταφορά).

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 4[21]

Ο αφηγητής συνεχίζει να περιγράφει την εικόνα της πάμφωτης φεγγαροντυμένης. Τώρα στρέφει το βλέμμα της προς τα αστέρια, που παρουσιάζονται προσωποποιημένα να γεμίζουν αγαλλίαση από το κοίταγμά της και να τη λούζουν με το εκθαμβωτικό φως τους. Η χαρά των αστεριών εκφράζεται με τα πολλά -α- του στ. 1. (9 συνολικά), ενώ η εικόνα ενισχύεται με τη μεταφορά “εσκεπάσαν”.

Η εικόνα της φωτοχυσίας επανέρχεται και δίνεται σε ανιούσα κλιμάκωση: δροσάτο φως του φεγγαριού → ακτινοβολήση των αστεριών → η νύχτα γίνεται μέρα (μεταφορά – υπερβολή) → η λάμψη του φωτός χύνεται σε όλη την πλάση που γίνεται ναός και λάμπει παντού (μεταφορές – υπερβολή). Η περιγραφή της εικόνας της φωτοχυσίας γίνεται πιο ζωντανή και παραστατική με τη χρήση του δραματικού ενεστώτα, ενώ στην όλη παρουσίαση κυριαρχεί το πολυσύνδετο σχήμα. Είναι αξιοπρόσεκτο ότι το φως έρχεται από ψηλά και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί φως που ταυτίζεται με το θείο, πράγμα που υποδηλώνει τη θρησκευτικότητα του Σολωμού.

Η εικόνα της φεγγαροντυμένης διακρίνεται και εδώ από εξωτερικό κάλλος και εσωτερικές αρετές:

- δ Παρουσιάζεται να είναι ανάλαφρη (σαν οπτασία) καθώς πατά στην επιφάνεια της θάλασσας και ούτε καν τη ρυτιδώνει (στ. 3) – δραματικός ενεστώτας
- δ Είναι ψηλή κι ευσταλής, αλλά και λεπτή και αέρινη σαν άυλη (στ. 4) – μεταφορές - δραματικός ενεστώτας
- δ Είναι αξιέραστη, αλλά διακρίνεται και από σεμνότητα (στ. 5) – εικόνα - δραματικός ενεστώτας
- δ Είναι πανέμορφη αλλά και γεμάτη καλοσύνη (στ. 6)

Η δυνατή έλξη που ένιωσαν ο Κρητικός και η φεγγαροντυμένη προβάλλονται με τα ακόλουθα στοιχεία τεχνικής:

- ∂ Η φεγγαροντυμένη κι η στροφή του βλέμματος της στον Κρητικό παρομοιάζονται με μια μαγνητική πυξίδα και τη βελόνα της
 - ∂ Χρησιμοποιείται το σχήμα άρσης και θέσης (“όχι στην κόρη, αλλά σ’ εμέ”)
 - ∂ Δραματικός ενεστώτας
- *Πετροκαλαμίθρα: είδος πρωτόγονης μαγνητικής βελόνας από καλάμι ως δείκτης πυξίδας που επιπλέει στο νερό*

Ο Κρητικός αισθάνεται ότι αυτή τη μορφή την είχε γνωρίσει στο πολύ μακρινό παρελθόν ως εξιδανικευμένη μορφή. Ωστόσο δε θυμάται αν:

- ∂ Αυτή τη μορφή την είχε δει στην πραγματικότητα θαυμάζοντας την ως εικόνισμα μέσα στο ναό
- ∂ Την είχε πλάσει με τη φαντασία του ως ιδανική αγαπημένη
- ∂ Ήταν μια φανταστική μορφή των ονείρων της βρεφικής ακόμη ηλικίας του (ίσως και η μορφή της μητέρας του).

Αυτή η αναζήτηση της μορφής από τον ήρωα (στ 13 – 18) στο μακρινό παρελθόν έχει υποστηριχθεί ότι είναι σχετική με τον ιδεαλισμό του Σολωμού, που ανάγεται στη μελέτη του Πλάτωνα και στην υιοθέτηση της θεωρίας του για τον κόσμο των ιδεών. Σύμφωνα μ’ αυτήν, όσα αντιλαμβανόμαστε σ’ αυτόν τον κόσμο των αισθήσεων δεν είναι αληθινά, παρά μόνο είδωλα, ομοιώματα των πραγματικών όντων, των ιδεών (των προτύπων), που βρίσκονται στον πραγματικό (νοητό) κόσμο. Αυτό τον αληθινό κόσμο η ψυχή τον είχε γνωρίσει στο παρελθόν, σε ένα προσωπικό στάδιο, και με την ανάμνηση αναγνωρίζει στα είδωλα τα αληθινά όντα, τις ιδέες.

Είναι αξιοπρόσεκτο ότι εντοπίζεται και σ’ αυτό το χωρίο ο αριθμός τρία με την τριπλή υπόθεση του ήρωα και την τριπλή επανάληψη του “καν” .

Τώρα η μορφή της φεγγαροντυμένης προβάλλει δυναμικά μπροστά στον ήρωα και αυτή η εικόνα δίνεται με το δραματικό ενεστώτα, με τη συνεκδοχή (“θωρεί το μάτι”) και με μια παραστατικότατη ποιητική παρομοίωση και εικόνα. Ο Κρητικός χάνει το φως του από τα δάκρυα όπως και τη μιλιά του, καθώς τα μάτια της μυστηριώδους θεϊκής μορφής τον εμποδίζουν μα μιλήσει και διαβάσουν τις ενδόμυχες σκέψεις του.

Εδώ διαπιστώνεται και πάλι η θρησκευτικότητα του Σολωμού κι ότι πολλές φορές αντλεί τα θέματά του από την Αγία Γραφή και από την εκκλησιαστική υμνογραφία: η φεγγαροντυμένη ανήκει στα θεϊκά όντα, που κατοικούν παντού και μπορούν να βλέπουν παντού, ακόμα και στα μύχια της ψυχής μας. Αυτό μας παραπέμπει στην Παλαιά Διαθήκη, όπου ο Θεός παρουσιάζεται να γνωρίζει όλα τα κρυφά του κόσμου και κυρίως τα βάθη της ψυχής του ανθρώπου.

Ο Κρητικός αφηγείται τώρα τα πάθη και τις συμφορές του όπως θα τα αφηγούνταν στη φεγγαροντυμένη απευθυνόμενος σ’ αυτή σε β’ πρόσωπο. Πριν από την υποθετική αφήγηση υπάρχουν τα εισαγωγικά λόγια με τα οποία θα απευθυνόταν ο ήρωας στη φεγγαροντυμένη, όμως αυτά δεν ολοκληρώνονται από τον ποιητή και βρίσκουμε κειμενικό χάσμα (στ 29 – 30).

Οι οικογενειακές συμφορές που έχουν πλήξει τον Κρητικό είναι πολλές:

1. Αφανίστηκε η οικογένειά του, δηλαδή:
 - α) αιχμαλωτίστηκαν τα αδέλφια του από τους Τούρκους
 - β) ατιμάστηκε η αδελφή του
 - γ) φονεύθηκαν τρία πρόσωπα της οικογένειάς του (έσφαξαν την αδελφή του, έκαψαν ζωντανό τον πατέρα του, έπνιξαν στο πηγάδι τη μητέρα του).
2. Ο ίδιος έμεινε μόνος
3. Έφυγε πρόσφυγας στην ξενιτιά ζώντας με τη νοσταλγία της πατρίδας του.

Η αναδρομική αφήγηση (στ. 31 – 36) δίνεται με εκφραστική λιτότητα, αλλά με ρεαλιστικές εικόνες, ενώ είναι συγκινησιακά φορτισμένη η εικόνα του ίδιου του αφηγητή, καθώς φεύγει από την πατρίδα του με τις χούφτες γεμάτες από το χώμα της.

Η παράκληση του Κρητικού προς τη φεγγαροντυμένη, να του μείνει η αγαπημένη του ως στήριγμα και ελπίδα για το μέλλον, γίνεται πιο έντονη με την επίκληση (“Θεά”) και την παραστατικότετη μεταφορική εικόνα, με την οποία παρουσιάζει τον εαυτό του να κρέμεται στο βαθύ γκρεμό της συφοριασμένης ζωής του, πιασμένος μόνο από ένα τρυφερό κλωνάρι, την αγαπημένη του.

Η μορφή της γυναίκας που είναι ντυμένη με φως και ονομάζεται στον «Κρητικό» “Φεγγαροντυμένη” θεωρείται καθαρά σολωμική σύλληψη και υπάρχει και σε άλλα έργα του Σολωμού. Για του μελετητές, λοιπόν, η φεγγαροντυμένη μπορεί να ενσαρκώνει:

- δ Την ομορφιά της ζωής και της φύσης
- δ Την πλατωνική ιδέα (πνευματική ή μεταφυσική σύλληψη, που ενσαρκώνει τις ιδέες της ομορφιάς, της καλοσύνης, της δικαιοσύνης)
- δ Μια θεά (φυσική θεότητα)
- δ Τη θεά Αφροδίτη (αναδύεται από τη θάλασσα και ντύνεται στο φως)
- δ Τη θεά Ελευθερία – Ελλάδα (εθνοκεντρική ερμηνεία)
- δ Την ψυχή της αρραβωνιαστικιάς του Κρητικού, η οποία ξεψύχησε και παρουσιάστηκε στον Κρητικό σαν οπτασία
- δ Μια νεράιδα (λαογραφική ερμηνεία)
- δ Την πονεμένη μάνα όλων των ανθρώπων
- δ Την Παναγία, τη Θεία Πρόνοια, την παρουσία του Θεού (θρησκευτική ερμηνεία)
- δ Τον θείο έρωτα (την ουράνια αγάπη)

Σύμφωνα με την “ψυχαναλυτική ερμηνεία”, η μορφή της φεγγαροντυμένης, σύμβολο ιδανικής ομορφιάς, ζωής και ηθικής τελείωσης, υπήρξε μια αρχέγονη μορφή του συλλογικού ασυνείδητου, ένα γυναικείο αρχέτυπο ή μια αρχέγονη εσωτερική εμπειρία, ένα βίωμα της πρώτης παιδικότητας, που έμεινε χαραγμένη στη μνήμη. Η μορφή αυτή είναι παράλληλα αγαπημένη, θεά του Έρωτα, Παναγιά και μητέρα.

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ 5[22]

Η φεγγαροντυμένη, αφού “διάβασε” στα σωθικά του Κρητικού τον πόνο της ψυχής του, αντέδρασε με διττό τρόπο: πρώτα έδειξε τη συμπάθεια, τη συμπόνια της για τον ήρωα και στη συνέχεια συγκινήθηκε για τις συμφορές του. Τέλος εξαφανίστηκε ξαφνικά χωρίς να μιλήσει.

Παράλληλα βλέπουμε τον πόνο, τη λύπη, ίσως και την απόγνωση του Κρητικού για την εξαφάνισή της.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ
Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

Ανάμεσα στις λέξεις με τις οποίες αναφέρεται σε όλο το ποίημα η ανώνυμη αγαπημένη (κορασιά, κόρη, κυρά, αρραβωνιασμένη) το ουσιαστικοποιημένο επίθετο “της καλής μου” είναι ίσως η λέξη που εκφράζει περισσότερο από όλες τις άλλες την ερωτική συναισθηματική σχέση του Κρητικού με αυτό το πρόσωπο. Με την παρομοίωση (“κι εμοιάζαν της καλής μου”) στο συγκεκριμένο σημείο ο Κρητικός σχεδόν ταυτίζει τη μορφή της φεγγαροντυμένης με την καλή του και έτσι η εξαφάνιση της φεγγαροντυμένης προσημαίνει και το θάνατο της αγαπημένης του ήρωα.

Στη συνέχεια ο αφηγητής μας μεταφέρει στο αφηγηματικό παρόν, καθώς από το χρόνο της ιστορίας έρχεται στο χρόνο της αφήγησης. Η μετάβαση στο παρόν γίνεται με το δάκρυ της φεγγαροντυμένης και της συνειρμικής αναφοράς στο χέρι του.

Η εξαφάνιση της φεγγαροντυμένης αφήνει τον Κρητικό χωρίς στήριγμα και σηματοδοτεί την αλλαγή της ζωής του. Ο ήρωας εξομολογείται ότι έχει ξεπεράσει και χάσει πια την επιθετικότητα, το σθένος, την ορμή και την αντρείοσύνη του πολεμιστή κι έχει καταντήσει ένας δυστυχισμένος ζητιάνος που ζει μια ταπεινωτική κι εξευτελιστική ζωή η οποία τον κάνει να κλαίει, με την αξιοπρέπειά και την περηφάνια του καταρρακωμένη, ενώ η δυστυχία του αντικατοπτρίζεται μέσα στα κουρασμένα μάτια του, όταν τα βράδια πέφτει να κοιμηθεί. Ίσως παράλληλα να εννοείται και η εξασθένηση των σωματικών δυνάμεων του ήρωα ύστερα από την εξαφάνιση της φεγγαροντυμένης.

Μέσα στην αφήγηση των γεγονότων του παρόντος παρεμβάλλεται μια μικρή επάνοδος στην κανονική αφήγηση σαν ανάδρομη αφήγηση, με την οποία ο αφηγητής μεταβαίνει και πάλι στο χρόνο της ιστορίας. Αυτό γίνεται μέσω του λογοτεχνικού ευρήματος του ονείρου. Όταν δηλαδή ο ζητιάνος αφηγητής πέφτει να κουρασμένος κοιμηθεί, βλέπει εφιάλτες, μέσα στους οποίους εμφανίζεται και πάλι η φεγγαροντυμένη· ξαναζεί τις εφιαλτικές στιγμές της θαλασσοταραχής· ζωντανεύει η φουρτούνα, τα αστροπελέκια, η αγαπημένη του που κινδυνεύει να πνιγεί. Και τότε ο ποιητής επανέρχεται στο χώρο της αφήγησης, καθώς τινάζεται ταραγμένος, ανακάθεται και κινδυνεύει να σαλέψει το μυαλό του από την ψυχική αναστάτωση του εφιάλτη. Το χέρι είναι και πάλι το μεταβατικό μέσο από το παρελθόν στο παρόν.

Τώρα, λοιπόν, ο Κρητικός θυμάται ότι αυτό το χέρι του στην τρικυμία ήταν πολύ δυνατό και συγκρίνει τη δύναμή του με αυτή του μακρινού παρελθόντος. Έτσι κάνει μια αναδρομή στα νιάτα του, καθώς και στους ηρωικούς αγώνες που έχει κάνει με γυμνό σπαθί, σώμα με σώμα με τους Τούρκους για την ελευθερία της Κρήτης. Οι πληροφορίες που δίνονται είναι οι εξής:

∂ Στα πρώτα νιάτα του ήταν δυνατός

∂ Μαζί με κάποιους άλλους αγωνιστές συνήπταν μάχες στην Κρήτη με γυμνό σπαθί, σώμα με σώμα

∂ Οι αγωνιστές ήταν λίγοι και οι αντίπαλοι υπέρτεροι αριθμητικά

∂ Ο Κρητικός κάποτε αντιμετώπισε με επιτυχία κάποιον Ισούφ και άλλους δυο εχθρούς

∂ Θέρετρο των αγώνων ήταν η Λαβύρινθος και η γύρω περιοχή που την κυριέψαν ο Κρητικός και οι συναγωνιστές του με πολεμικό μένος

Δεν υπάρχουν στοιχεία για την ταυτότητα του Ισούφ. Μάλλον πρόκειται για κάποιο σκληρόκαρδο Τούρκο που σκότωσαν οι Κρητικοί με ενέδρα (σε αντίποινα εξοντώθηκαν 800 Έλληνες). Το προτακτικό *μπομπο-*, αλλά και το όνομα Ισούφ χρησιμοποιούνται από το Σολωμό με υποτιμητική και χλευαστική διάθεση. Τα τρία πρόσωπα του στ. 19

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ
Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

χρησιμοποιούνται μάλλον συμβατικά από τον αφηγητή. Όσο για τη Λαβύρινθο, έτσι ονομαζόταν ένα ρωμαϊκό λατομείο στην περιοχή της Γόρτυνας, στο οποίο κατέφυγαν το 1823 πολλοί χριστιανοί και το κατέλαβαν τον επόμενο χρόνο οι Τούρκοι.

Υστερα από την αναδρομή στο παρελθόν της Κρήτης, ο αφηγητής επανέρχεται στην αφήγηση της πάλης με τα κύματα και στην πορεία για την ακτή. Συνεχίζει να κολυμπάει με δύναμη κι αυτή η καταβολή έντονης σωματικής προσπάθειας έκανε την καρδιά του να χτυπάει τόσο δυνατά που χτυπούσε στο πλάι την αγαπημένη του ή η προσπάθειά του μεγάλωνε γιατί ένιωθε την παρουσία της κόρης. Στο χάσμα που υπάρχει μετά το στ. 22, ο ποιητής επρόκειτο να βάλει μια παρομοίωση σύμφωνα με τον Πολυλά.

Εισάγεται τώρα στην αφήγηση ένα δεύτερο μεγάλο ποιητικό θέμα του Κρητικού, ο γλυκύτατος ήχος, που άρχισε ξαφνικά να ακούγεται και συνεπήρε το ναυαγό. Ο ήχος αυτός συγκρίνεται με το τραγούδι ενός κοριτσιού, με κελάηδημα του αηδονιού, με τη μουσική του σουραυλιού.

Το πρώτο φανέρωμα του ήχου (στ. 23-24) επιδρά στο ναυαγό και αρχίζει να χαλαρώνει το ρυθμό που κολυμπούσε, κάνοντάς τον νωθρό.

Ο Κρητικός δεν μπορούσε να προσδιορίσει την πηγή και ποιόν του ήχου και τον συγκρίνει με τις προηγούμενες αναφορές για να δηλώσει τη γλυκύτητά του. Έτσι ο αφηγητής χρησιμοποιώντας σχήμα “άρσης και θέσης” λέει πρώτα τι δεν ήταν αυτός ο ήχος, για να δώσει στη συνέχεια, έστω και αόριστα κάποια γνωρίσματά του (αποφατικές παρομοιώσεις). Από τα τραγούδια των ανθρώπων επιλέγεται το πιο παθητικό είδος, το ερωτικό τραγούδι, τραγουδισμένο από κορίτσι κρυφά ερωτευμένο· από το κελάηδημα των πουλιών επιλέγεται το πιο μαγευτικό, αυτό του αηδονιού· από τους ήχους των μουσικών οργάνων επιλέγεται ο ποιμενικός ήχος του σουραυλιού, ο οποίος ακούγεται στο ειδυλλιακό ύπαιθρο κι είναι ίσως ο πιο γλυκός κι απαλός από τον ήχο άλλων μουσικών οργάνων.

Κι εδώ ο ποιητής χρησιμοποιεί τον αριθμό τρία. Επίσης παρατηρείται μια προϊούσα αύξηση των στίχων (4 – 6 – 8 αντίστοιχα).

Η εικόνα με την οποία παρουσιάζεται το ερωτικό τραγούδι έχει:

- ∂ Στοιχεία οπτικά
- ∂ Στοιχεία ακουστικά
- ∂ Στοιχεία οσφρητικά
- ∂ Στοιχείο κίνησης
- ∂ Στοιχεία υποβλητικότητας

Η εικόνα με την οποία παρουσιάζεται το κελάηδημα του αηδονιού έχει:

- ∂ Στοιχεία οπτικά
- ∂ Στοιχεία ακουστικά
- ∂ Στοιχείο κίνησης
- ∂ Υποβλητικότητα
- ∂ Φανταστικό στοιχείο

Στην τελευταία εικόνα του ακούσματος του σουραυλιού, ο αφηγητής βάζει και τον εαυτό του και μάλιστα ως προνομιούχο μοναδικό ακροατή της μουσικής του σουραυλιού.

Η εικόνα με την οποία παρουσιάζεται το σουραύλι έχει:

- ∂ Στοιχεία οπτικά
- ∂ Στοιχεία ακουστικά

Ο Κρητικός ακούγοντας το κελάηδημα του αηδονιού στον Ψηλορείτη, κυριεύεται από πόνο για τη σκλαβιά της πατρίδας του. Κι εκεί, στο πλαίσιο της συγκινησιακής φόρτισης που του δημιουργούσε η μουσική από το σουραύλι, προσφώνουσε φωναχτά τη “θεϊκιά και όλη αίματα πατρίδα” και καθώς τη φανταζόταν ζωντανή κοντά του, άπλωνε προς το μέρος της τα χέρια του κλαίγοντας για τη σκλαβιά της, αλλά περήφανος γι’ αυτήν. Κι υποδηλώνει την αγάπη του λέγοντας ότι τα εδάφη της και το τοπίο της είναι καλά κι αγαπητά κι ας είναι όλο πέτρα κι η βλάστησή της είναι καλή κι αγαπητή, έστω κι αν είναι λιγοστή και φτωχιά. Για το στ. 40 έχει γραφεί : “Νομίζω πως είναι ο εθνικότερος, ο πατριωτικότερος δεκαπεντασύλλαβος που υπάρχει στη νεότερή μας ποίηση” (Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος)

Ήχος, λοιπόν, απαράμιλλος, ο παναρμόνιος ήχος που δεν μπορεί να συγκριθεί με καμιά από τις αποφατικές παρομοιώσεις.

Μέσα από αόριστες προσπάθειες μαθαίνουμε γι’ αυτόν ότι:

- ∂ Ήταν μοναδικός (στ. 44)
- ∂ Ήταν μουσική χωρίς λόγια ή δεν μπορούσε να περιγραφεί με λόγια (στ. 45)
- ∂ Ήταν λεπτός (στ. 45)
- ∂ Δεν είχε αντίλαλο/ συνοδεία (στ.46)
- ∂ Η απόσταση της πηγής του ήταν απροσδιόριστη (στ. 47)
- ∂ Ήταν ευδιαστός (στ. 48)
- ∂ Ήταν πλούσιος – γέμιζε τον αέρα (στ. 48)
- ∂ Ήταν πολύ ευχάριστος στην ακοή (στ. 49)
- ∂ Ήταν ανεκλάλητος (στ. 49)
- ∂ Είχε καταλυτική δύναμη (στ. 50)

Ο Έρωτας κι ο Χάρος είναι οι δυο νοητές μορφές οι οποίες συσχετίζονται με την αγαπημένη του Κρητικού: Ο Έρωτας κυριεύει την ψυχή του κι ο Χάρος του πήρε την αγαπημένη του.

Η επίδραση του ήχου στο σώμα και στην ψυχή του ναυαγού ήταν καταλυτική και ακατανίκητη. Παραλληλίζουμε με τον Οδυσσέα και το τραγούδι των Σειρήνων και μας παραπέμπει στην πλατωνική και χριστιανική δυϊστική αντίληψη για τον κόσμο (ψεύτικος επίγειος - ουράνιος αληθινός κόσμος) και για τον άνθρωπο (φθαρτό σώμα - αθάνατη ψυχή).

Ο ήχος τελικά σταματά μόνος του, όπως εξαφανίζεται η φεγγαροντυμένη κι η αντίθεση είναι έντονη (κενό - θλίψη). Ο Κρητικός επανέρχεται, όμως, στην πραγματικότητα και στον αρχικό του στόχο, τη σωτηρία της αγαπημένης του.

Ο ήχος στον “Κρητικό”:

- ∂ Συνοψίζει σ’ ένα μουσικό σύμβολο “τον παναρμόνιο ρυθμό της φύσης”
- ∂ Πρόκειται για έναν αγγελικό ψαλμό που συνοδεύει την ψυχή της κόρης
- ∂ Είναι σα μια μουσική του Σύμπαντος
- ∂ Η ενίσχυση που η φεγγαροντυμένη του έδωσε για να συνεχίσει τη ζωή
- ∂ Η φωνή της αιματοβαμμένης πατρίδας του

Από τη στιγμή που η πάλη με τα κύματα συνεχίζεται μέχρι την άφιξή του στη στεριά παρατηρείται αφηγηματικό κενό. Ενώ αισθάνεται ιδιαίτερη ικανοποίηση που οδήγησε την καλή του σε ασφαλές μέρος, έρχεται η έντονη αντίθεση, η αιφνιδιαστική ανατροπή: η αγαπημένη είναι νεκρή.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ
Ο ΚΡΗΤΙΚΟΣ

Η αφήγηση τελειώνει απότομα με λιτότητα, χωρίς θρήνους για το θάνατο της κόρης (εξάλλου είχε αναφερθεί ότι θα ξαναμιξούν στον Παράδεισο).

Το ποίημα αρχίζει με το ακρογιάλι που βρισκόταν ακόμα μακριά και τελειώνει με αυτό (σχήμα κύκλου).

Στιχουργικές παρατηρήσεις

1. Το ποίημα δεν οργανώνεται σε στροφές
2. Οι σίχοι είναι ιαμβικοί δεκαπεντασύλλαβοι
3. Υπάρχει ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία
4. Δεν υπάρχουν διασκελισμοί
5. Υπάρχει τομή στην 8^η συλλαβή κάθε σίχου που τον χωρίζει σε δύο ημισίχια
6. Υπάρχουν πολλές συνιζήσεις που δένουν ηχητικά τους σίχους.

Τα χρονικά επίπεδα αφήγησης

1. Η κύρια αφήγηση: Καλύπτει περίπου το διάστημα μιας νύχτας και περιλαμβάνει τα γεγονότα της κύριας αφήγησης, τα οποία είναι: Η πάλη των δυο ναυαγών με τα κύματα, το γαλήνεμα της φύσης, η ανάδυση και η εξαφάνιση της φεγγαροντυμένης, η διάδοση του μαγευτικού ήχου, η έξοδος των ναυαγών στη στεριά και η διαπίστωση του θανάτου της κόρης.

2. Αναδρομές στο παρελθόν: Καλύπτει το διάστημα της προϊστορίας του ήρωα στην Κρήτη και περιλαμβάνει τα γεγονότα της ζωής του πριν από το ναυάγιο, δηλαδή αναφορά στη βρεφική ηλικία του ήρωα, στην εφηβεία του, αγώνες στην Κρήτη για την ελευθερία, λαβωματιές και απώλεια συμπολεμιστών, αφανισμός της οικογένειάς του ήρωα από τους Τούρκους και αποχωρισμός από την πατρίδα, φυγή στην ξενιτιά.

3. Πρόδρομες αφηγήσεις: Καλύπτει το παροντικό διάστημα της ζωής του αφηγητή ως πρόσφυγα, μετά το ναυάγιο και την απώλεια της αγαπημένης, στο οποίο αναφέρονται ο θάνατος της κόρης και η εξευτελιστική ζωή του στη ζητιανιά και στον πόνο.

4. Πρόδρομη αφήγηση της Έσχατης Κρίσης: Αυτό το επίπεδο βρίσκεται στο απώτατο μέλλον και υπερβαίνοντας το φυσικό χρόνο είναι υπερβατικό και μεταφυσικό, αφού αναφέρεται στην ανάσταση των νεκρών και στην Έσχατη Κρίση. Αφορά τη συνάντηση του Κρητικού με τις ψυχές των νεκρών και την εμφάνιση της αγαπημένης του στις πύλες του Παραδείσου.